

екосистем. Організація заповідника сприятиме також підвищенню регіональної репрезентативності мережі природоохоронних територій як регіону Західного Полісся, так і Волинської області в цілому. Створення ж об'єктів відсутніх категорій на обласному рівні можна розглядати як один із шляхів підвищення мережної репрезентативності та як важливе доповнення до наукового обґрунтування доцільності вичленування Поліського біосферного заповідника.

Література

1. Андрієнко Т., Онищенко В., Лукаш О. Екологічна мережа Українського Полісся: розбудова національної екомережі / Жива Україна (екол. бюл.). — К., 1998. — № 11–12. — С. 6–8.
2. Андриенко Т.Л., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Растительный мир Украинского Полесья в аспекте его охраны. — К.: Наук. думка, 1983. — 216 с.
3. Геоботаничне районування Української РСР. — К.: Наук. думка. — 1977. — 303 с.
4. Микушко В.К. Сосновые леса равнинной части УССР. — К.: Наук. думка. 1978. — 255 с.
5. Природа Волинської області. — Львів: Вища школа, 1975. — 147 с.
6. Прядко Е.П. Распеленность и стратиграфия болота Черемонского в Западном Полесье // Вопросы физиологии, биохимии, цитологии и флоры Украины. — К.: Наук. думка, 1974. — С. 28–30.
7. Жива Україна / Екол. бюл. — 1998. — № 11–12. — 16 с.
8. Жива Україна / Екол. бюл. — 1998. — № 15. — 16 с.
9. Природно-заповідний фонд Волинської області // Упор.: Михайло Химин та ін. / Огляд територій і об'єктів природно-заповідного фонду в розрізі районів. — Луцьк: Інціал, 1999. — 48 с.

УДК 557.4/634.9/599.423

І.В. Делеган

Український державний лісотехнічний університет

ОХОРОНА РІЗНОМАНІТТЯ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У нормативно-правових актах України, які регулюють відносини щодо охорони та використання мисливських тварин, не всі питання викладені узгоджено і послідовно, що ускладнює застосування норм права про тваринний світ та їх неоднозначне тлумачення. Констатується, що такси для нарахування розміру стягнення за збитки, заподіяні добуванням або знищенням диких звірів і птахів застаріли. З огляду на входження України у правове поле європейського та світового законодавства запропоновано: розробити на ринкових засадах нові орієнтовні такси мінімального розміру відшкодування збитків, завданих незаконним добуванням або знищенням мисливських тварин; прийняти, на першому етапі, єдиний Кодекс про тваринний світ, на другому — Екологічний Кодекс України.

Delegan I.V.

Legal aspects of protection of the hunting animals

In the normative legal certificates of Ukraine, which adjust protection and use of the hunting animals, not all questions are mutually coordinated. It complicates application of norms of the right concerning an animal. Their different comprehension takes place. The rates of the penalties for infringement of the laws have become outdated. It is offered to improve the Ukrainian legislation on protection of animals. It is necessary to be guided by the European legal standards. It is necessary to develop and to ratify the Code of the laws about the wildings of Ukraine and Ecological code of Ukraine.

Чисельність основних видів мисливських тварин в Україні у десятки разів нижча ніж в країнах Західної Європи [1–5]. Причини багато, серед них далеко не останнє місце посідають різного роду правопорушення. Так, кількість протоколів на порушення правил полювання дорівнює 5–6 тисяч, а конфіскованої вогнепальної зброї — 100–500 одиниць на рік. Звідси — актуальність та значимість правових аспектів охорони тваринного світу в цілому та мисливських тварин зокрема. Перші спроби правового регулювання охорони й використання мисливських тварин відомі з часів Ярослава Мудрого. У „Руській правді“ — правничому кодексі Київської Русі — вже існувала чітка система правової оцінки використання природних ресурсів і передбачалося відшкодування заподіяних збитків. За шкоду, заподіяну мисливським тваринам кара була так ж сувора, як і за негідні вчинки щодо людини. Тому було багато в княжих лісах і стенах дикого звіра, птахів та бджіл. У зібранні Малоросійських прав (1807 р.) зазначається: ... „Чи хтось силою бобра поб'є, чи злодійськи забере, той за наругу, і скільки б їх забив, має платити. За чорного бобра чотири кони, а за карого дві кони просить“.

Відомо, що доцільність та рівень правового регулювання багато в чому залежить від соціальної цінності та характеру об'єктів суспільних відносин, щодо яких воно здійснюється. Соціальна цінність дикої фауни, обумовлена її природними властивостями, виявляється у різних аспектах. „Тваринний світ є одним з основних компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей“ [6]. Згідно зі ст. 4 Закону України „Про тваринний світ“, мисливські тварини є природним ресурсом загальнодержавного значення. Суб'єктом права загальнодержавної власності на тваринний світ є держава в особі Верховної Ради України. Водночас мисливські тварини є об'єктом права власності українського народу. Від імені українського народу права власника мисливських тварин здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України. Правове регулювання у сфері охорони відтворення та раціонального використання мисливських тварин держава здійснює шляхом природоохоронного законодавства. Проте, ефективність їх практичного застосування залишається низькою. Це визнає й Верховний Суд України. Так, у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 січня 1990р., №1, зі змінами, внесеними постановами Пленумів від 4 червня 1993 р., №3, від 3 січня 1995 р., та від 1 липня 1996 р., №1 зазначено, що в діяльності природоохоронних органів і судів є істотні недоліки та звернуто увагу на те, що серед чинників, які впливають на ефективність природоохоронної діяльності є: недооцінка суспільної небезпечності порушень законів про охорону природи, призначення м'яких покарань порушникам, неправильної кваліфікації їх дій тощо. У цьому контексті на особливу увагу заслуговують проблеми, що виникають при встановленні розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства у галузі мисливського господарства. При цьому під збитками розуміються не тільки витрати власника чи користувача мисливських угідь, втрату або пошкодження його майна, а також не одержані доходи, які він одержав би, як би не було заподіяно шкоди, а й порушення основних вимог та принципів охорони раціонального використання і відтворення тваринного світу внаслідок небажаної зміни цілісності природних угрупувань тварин, популяцій, їх вікової і стадової структури та просторового розміщення.

У ст. 66 Конституції України сказано, що кожен громадянин зобов'язаний не заподіювати шкоду природі і відшкодовувати завдані ним збитки. Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища“ у ст. 12 передбачає компенсацію за заподіяну шкоду. Згідно зі ст. 58 Закону України „Про тваринний світ“, підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані відшкодовувати збитки, завдані ними внаслідок порушення законодавства в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, в порядку та розмірах, встановлених законодавством України. Деякі загальні положення про обчислення розміру шкоди закріплені й у ст. 69 Закону України „Про охорону природного навколишнього середовища“. Зокрема в ній встановлено, що заподіяна шкода стягується, як правило, в повному обсязі, без застосування норм зменшення розміру. Дані приписи треба розуміти як загальне правило. Проте при науковому і логічному тлумаченні слів „як правило“ можна зробити висновок, що за виняткових обставин, які мають бути вказані в рішенні суду, розмір відшкодування шкоди може бути зменшений за його рішенням. На практиці це робиться з посиланням на ст. 454 Цивільного кодексу України щодо громадянина-заподіювача шкоди. Що стосується юридичних осіб, то про них в зазначеному документі не йдеться. Вважаємо, що до зменшення розміру відшкодування збитків, завданих взагалі довікілю, включаючи й тваринний світ можна застосувати частину першу ст. 69 Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища“, оскільки слова „як правило“ дають можливість у виняткових випадках робити це. У пункті 18 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 25 грудня 1996 року, „Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ“ допускається можливість застосування ст. 454 Цивільного кодексу України. Хоч зазначене роз'яснення стосується земельних ресурсів, воно застосовується й при зменшенні розміру відшкодування збитків, завданих тваринному світу.

У частині другій ст. 69 Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища“ передбачена юридична можливість відшкодування і недоодержаних доходів за час, необхідний для відновлення стану навколишнього природного середовища, приведення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням тощо. Про обов'язок відшкодувати збитки, а також не одержані доходи, які було б одержано, якби зобов'язання було виконано, йдеться й у статті 203 Цивільного кодексу України. Зауважимо, що як в минулому (стаття 203 Цивільного кодексу УРСР), так і зараз в Україні, за зразком всього цивілізованого світу домінує принцип повного відшкодування збитків, заподіяних неправомірними діями фізичних та юридичних осіб.

Заподіяна мисливським тваринам шкода може бути результатом спільних дій кількох осіб. В екологічному законодавстві питання про майнову відповідальність винних осіб у таких випадках не розв'язане. Тут доводиться додатково застосовувати норми Цивільного кодексу України, зокрема ст. 451, в якій встановлено, що особи, які спільно заподіяли шкоду, несуть солідарну відповідальність. Така відповідальність застосовується за правилами ст. 174–176 Цивільного кодексу України.

На відміну від усіх інших правових актів чинне „Положення про мисливське господарство та порядок здійснення полювання“ не тільки констатує необхідність відшкодування за заподіяну шкоду, а й за допомогою спеціальних такс дає можливість для паражування розміру стягнення за збитки, завдані добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім видів, занесених до Червоної книги України), їхніх жител, біотехнічних споруд. Водночас, згідно з частиною 3 пункту 15 По-

ложення „Про Червону книгу України“ шкода, заподіяна незаконним добуванням або знищенням чи пошкодженням тварин чи рослин з числа видів, занесених до Червоної книги України, а також розміри компенсацій за добування цих видів визначаються у встановленому порядку за таксами, що затверджуються Кабінетом Міністрів України. За незаконне добування або знищення мисливських звірів і птахів такси передбачають стягнення у розмірі від 0.5 (перепілка) до 17 (бурій ведмідь) неоподаткованих мінімумів громадян, тоді як шкода, заподіяна незаконним добуванням або знищенням тварин з числа видів, занесених до Червоної книги України, оцінюється в межах від 0.2 (лептоюлюс Семікевича) до 200 (тюлень-монах середземноморський) неоподаткованих мінімумів громадян. Звичайно, сімнадцять неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить близько 290 гривень — сума значна не тільки для безробітного чи пенсіонера, а й для вчителя чи інженера. Проте, зазначена сума виглядає дещо інакше у порівнянні з ринковою ціною 100 кілограмів м'яса, шкіри розміром 200–250 квадратних дециметрів та дефіцитного ведмежого жовчного міхура, разом узятих. А коли 290 гривень співставити з ціною права полювання на ведмедя для іноземців, котра може сягати 29000–100000 гривень, то ситуація набуде нового змісту. Незрозуміло, чому в одних таксах йдеться про „стягнення“, а в інших про „оцінку заподіяної шкоди“, тоді як у більшості правових актів домінує термін „відшкодування“. Окрім того, розміри „стягнень“ та „оцінок“ не диференційовано за статтю, віком тварин та їх трофейною цінністю, й взагалі чому саме 17, а не 7 чи 1700 неоподаткованих мінімумів громадян? Сумніви є й застосування в якості еквіваленту неоподаткованого мінімального доходу громадян, оскільки ціна на мисливство на внутрішньому ринку України у два рази перевищує світову ціну, ніким і ніяк не ув'язується з доходами населення. Хліб — товар першої необхідності, а полювання до таких товарів і послуг в Україні вже давно не належить. Не ясно, у який спосіб в таксах враховані біогеоценотичні збитки і шкода, заподіяна цілісності природних угрупувань тварин, їх віковій і статевій структурі, просторовому розміщенню, потенційному приплоду, генетичному фонду. Незаконне добування мисливських тварин може суттєво впливати на безперервний процес відтворення череди та збільшення чисельності поголів'я, розмноження і вирощування тварин замість тих, що вибули. До того ж, в кожному мисливському господарстві процес відтворення череди визначається особливостями конкретної субпопуляції, її чисельністю, щільністю населення, статевою та віковою структурою тощо. Необхідними умовами успішного відтворення череди є своєчасне порушення й запліднення самиць, збереження елітних та елімінація неплідних і селекційно неперспективних особин обох статей. Очевидно, що зазначені вище такси на сьогодні беззастережно застаріли, й то не тільки за розмірами, а й передусім за принципами їх розробки.

Проблема встановлення розміру відшкодування за шкоду, заподіяну мисливським тваринам протиправними діями громадян, заслуговує на особливу увагу іще й з огляду на входження України у правове поле європейського та світового законодавства. Зазвичай, браконьерство є майже в усіх країнах, проте масштаби його різні. Іще 10–15 років тому лісничий Душан Валахович, під час наших спільних обліків копитних в Малих Карпатах, жартував, що у Словаччині браконьєра занесено до Червоної книги. Після розвалу тоталітарної системи кількість випадків незаконного добування мисливських тварин зростає навіть за межами постсоціалістичного простору. За свідченнями громадського мисливського інспектора, бургомістра з Верхньої Австрії пана інженера Франца Феллінгера та співробітника кафедри

лісівництва Фрайбурзького університету Петера Дайхнера в Австрії та Німеччині впродовж останнього десятиріччя випадки порушення мисливського законодавства значно почастишали.

Як вважає професор кафедри мисливства й захисту лісу сільськогосподарського університету в м. Брно, пан інженер Йозеф Феуерсізел, найпростішим й найпримітивнішим способом встановлення розміру відшкодування за незаконно добуту мисливську тварину могла б бути виручка від реалізації м'яса, шкіри й трофеїв. Однак, на сьогодні у більшості країн Європи практично відсутні ринкові ціни на ведмеже м'ясо, м'ясо перепілки та багатьох інших мисливських тварин. Іще складніше з рідкісними та зникаючими видами, котрі вважаються своєрідним шедевром природи. Зазначений вище шлях, на наш погляд, нагадував би відшкодування за збитки, заподіяні новому автомобілю марки Mercedes S 600, вартістю близько 200000 німецьких марок, у розмірі виручки від реалізації брухту масою, що дорівнює масі розбитого й цілковито непридатного автомобіля.

Зважаючи на велику складність встановлення розмірів збитків завданих унаслідок порушення законодавства у галузі мисливського господарства та полювання у переважній більшості країн Європи виходять з ринкового принципу, згідно з яким ціну товару чи послуги визначає попит та пропозиція. У даному випадку йдеться про ринкову ціну на право вполювати мисливську тварину заздалегідь означених трофейних якостей. Саме на таких ринкових засадах розробляються орієнтовні такси мінімального розміру відшкодування збитків, завданих незаконним добуванням або знищенням чи пошкодженням мисливських тварин. До прикладу, в Австрії такі орієнтовні такси розробив провідний експерт Ради мисливських товариств інженер Ганс Прессінаг. Згідно з чинними в Австрії таксами, мінімальний розмір відшкодування за незаконно добутого самця оленя благородного встановлюється за масою рогів. При масі рогів до трьох кілограмів розмір відшкодування диференційовано за кількістю пасників. За кожен пасник, зокрема відшкодовується 3000 австрійських шилінгів (1 українська гривня = 2,6 австрійських шилінгів). Стосовно оленя шишляка ця сума становитиме 6000 австрійських шилінгів (АШ), а несиметрично-восьмипасникового оленя — 21000 АШ, дванадцятипасникового — 36000 АШ. При масі рогів від 3 до 6 кілограмів розмір відшкодування зростає на 10000 АШ за кожен наступний кілограм, починаючи від 40000 АШ. Коли роги сягають маси 6–7 кілограмів сума становить 75000 АШ, а при 7–8 кілограмах — 90000 АШ. Подальше збільшення маси рогів супроводжується зростанням суми на 10 000 АШ за кожних розпочатих півкілограма. Тобто, мінімальна сума при встановленні розміру відшкодування за здобутого у браконьєрський спосіб оленя, маса рогів котрого сягає 9,1 кілограма становитиме 120000 АШ. Оленіці оцінюються в 10000 АШ, а оленята — 5000 АШ за одну особину. Саму процедуру визначення розміру відшкодування у кожному конкретному випадку здійснює експерт. У процесі експертної оцінки розмірів збитків до зазначених мінімальних розмірів відшкодування додаються обчислені суми від можливої реалізації м'яса, шкіри й трофеїв, витрати на біотехнічні заходи, ветеринарну службу тощо. До того ж суд за відповідними нормативно-правовими актами додатково встановлює штрафні санкції, котрі, поряд з іншим враховують статус території (заповідник, національний парк тощо), де розташовані біотопи тварини.

Таким чином, аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду свідчить, що у нормативно-правових актах України, які регулюють відносини щодо використання та охорони мисливських тварин, не всі питання викладені узгоджено і послідовно, що

у свою чергу спричинює ускладнення при застосуванні норм права про тваринний світ та їх неоднозначне тлумачення. Тому, на наш погляд, доцільно було б узагальнити вітчизняну та зарубіжну практику правничої діяльності стосовно фауни, підготувати для практичних працівників огляд з найбільш складних питань. Можливий й інший варіант: підготовка й прийняття Пленумом Верховного Суду України постанови з питань практики застосування законодавства про тваринний світ.

Основоположним нормативним актом для встановлення розміру відшкодування за збитки, заподіяні добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім пидів, занесених до Червоної книги України), їхніх жител, біотехнічних споруд, повинна стати спеціально розроблена Постанова Кабінету Міністрів України „Про такси для обчислення розміру відшкодування за збитки, заподіяні мисливському господарству добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім пидів, занесених до Червоної книги України), їхніх жител, біотехнічних споруд“.

Більше того, у зв'язку із нагромадженням правового матеріалу про тваринний світ взагалі, та мисливські тварини зокрема виникає необхідність у науковому обґрунтуванні систематизації законодавства про природні тваринні ресурси. На першому етапі це міг би бути єдиний Кодекс про тваринний світ, включенням до нього правових норм щодо мисливських та інших диких тварин з урахуванням статусу території їх проживання. У пропонованому нормативному акті мають бути зосереджені всі основні правові норми, які треба привести у логічно структурний та узгоджений стан. На другому етапі кодифікації екологічного законодавства взагалі доцільно розробити та прийняти Екологічний Кодекс України. Правові норми Кодексу про тваринний світ повинні бути включені в Екологічний Кодекс і становити його невід'ємну частину.

Література

1. Бондаренко В. Д., Делеган П. В., Кравченко С. П. Методические указания по самостоятельному изучению темы „Охрана животного мира: организационные и правовые вопросы“ для студентов дневной и заочной формы обучения. — К.: УМК ВО, 1989. — 64 с.
2. Делеган П. В., Делеган П. В. Скільки копійних здобувають у Гессені? Лісовий і мисливський журнал. — № 2–3. — 1999. — С. 41.
3. Король М. І., Делеган П. В. Де добре звірам, там щастить мисливцям. Лісовий і мисливський журнал. — № 4. — 1999. — С. 39.
4. Meyer H., Reimoser F., Sternath M., Zukridi K., Anderlueh G., Gossow H. u.a. Phänomen Jagd. — Wien, 1992. — 80 s.
5. Wippel J. Die Jagd und ihre Zukunftsperspektive. — Ökojagd. — № 3. — 1998. — S. 1.
6. Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 18. — С. 191.